

Ochrona prawa do prywatności a relacjonowanie przebiegu rozprawy głównej w polskim procesie karnym

Wstęp

Prawo do prywatności stanowi współcześnie istotny element zarówno międzynarodowych, jak i konstytucyjnych katalogów praw i wolności jednostki. Niemniej jednak samo pojęcie prywatności, choć powszechnie używane na gruncie języka potocznego, prawnego czy naukowego, zdaje się wymykać możliwości jednoznacznego zdefiniowania.

Termin „prywatność” pochodzi od angielskiego *privacy*, które jest tłumaczone jako: odosobnienie, zacisze, odcięcie od świata, ale także unikanie rozgłosu, utrzymanie w tajemnicy, i ten właśnie sposób definiowania prywatności bliski jest potocznemu rozumieniu jej znaczenia.

Na gruncie nauk prawnych pojęcie prywatności używane jest w różnych kontekstach. Również polski ustawodawca posługuje się pojęciem „prywatny” w różnorodnych znaczeniach. W tekstach normatywnych pojęcie prywatny jest używane między innymi jako sposób wyróżnienia rodzaju dowodu w procesie cywilnym – dokumentu prywatnego¹, rodzaj oskarżyciela w procesie karnym – oskarżyciela

¹ Art. 245 Ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. nr 43, poz. 296 ze zm.).

prywatnego² czy jako zarzut w procesie o zniesławienie dotyczący „życia prywatnego”³.

Niemożliwe jest zatem wskazanie jednej właściwej definicji, która w sposób jednoznaczny i zawsze adekwatny określałaby znaczenie tego terminu. Nie jest to przy tym tylko cecha pojęcia prywatności, bowiem znaczna część pojęć prawnych ma charakter klauzul generalnych, a rolą organów stosujących prawo jest definiowanie ich znaczenia na gruncie konkretnych stanów faktycznych.

Niemniej jednak nie oznacza to, że bezcelowe są próby określenia znaczenia pojęcia „prywatności”, gdyż przybliżają one jej znaczenie. Jak wskazuje M. Safjan, definicje te powinny być jednak na tyle ogólne, by mogły objąć swym zakresem ciągle zmieniające się okoliczności życia społecznego, które w znacznym stopniu warunkują sposób rozumienia omawianego terminu⁴.

Dla S.D. Warrena i L.D. Brandeisa, twórców idei prawnej ochrony prywatności, prywatność to prawo do pozostawienia w spokoju (*right to be alone*). Twierdzili oni, że jest to dobro samoistne, niezmienne, które przysługuje każdemu człowiekowi. Według ich teorii prawo do prywatności jest zatem uprawnieniem jednostki do posiadania przestrzeni wolnej od ingerencji zewnętrznej. Prywatność ma chronić zarówno wytwory intelektu człowieka, jego emocje, jak i jego wygląd oraz osobiste i rodzinne relacje⁵.

Według A. Allen, zwolenniczki wąskiego definiowania prywatności, prywatność jest stanem faktycznym, w którym jednostka podejmuje decyzje dotyczące jej osoby w sposób wolny od ingerencji innych⁶. Z tą definicją polemizuje A. Westin, który twierdzi,

² Art. 59 i n. Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. nr 89, poz. 555 ze zm.), dalej: k.p.k.

³ Art. 213 § 2 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. nr 88, poz. 553 ze zm.).

⁴ M. Safjan, *Prawo do ochrony życia prywatnego*, [w:] L. Wiśniewski (red.), *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, Warszawa 1997, s. 128.

⁵ S.D. Warren, L.D. Brandeis, *The right to privacy*, „Harvard Law Review” 1890, no. 5, s. 192-200.

⁶ A. Allen, *Privacy isn't everything: accountability as a personal and social good*, [w:] A.D. Moore (ed.), *Information Ethics. Privacy, Property and Power*, Washington 2005, s. 358.

że prywatność nie jest stanem, ale prawem jednostki, grupy osób lub instytucji do decydowania, czy i kiedy oraz jaka informacja o nich może być przekazana innym⁷. Tym jednak, co łączy prezentowane powyżej koncepcje, jest fakt, że mimo uniwersalnego charakteru prywatności w obu zwraca się uwagę na to, iż jej treść jest w znacznym stopniu uwarunkowana kulturowo⁸.

Również wśród polskich przedstawicieli doktryny brak jest zgody co do sposobu definiowania prawa do prywatności. Zdaniem L. Kańskiego, podobnie jak dla A. Allen, prywatność jest stanem rzeczy, w którym człowiek jest pozostawiony sam sobie we wszystkich istotnych aspektach życia fizycznego i wewnętrznego, gdy wyraża taką chęć, a chęć ta nie stoi w konflikcie z doniosłymi interesami ogółu oraz prawami i wolnościami innych ludzi⁹. Według M. Safjana prywatność na gruncie normatywnym zakłada uprawnienie jednostki do takiego kształtowania prywatnej sfery życia, by była ona niedostępna i wolna od ingerencji innych podmiotów. Jej najbardziej istotnym elementem jest prawo do odosobnienia, które urzeczywistnia się w takich wartościach, jak samotność, odosobnienie, tajemnica czy autonomia¹⁰.

Bez względu jednak na rysujące się różnice i trudności definicyjne, jak słusznie wskazał M. Safjan, prywatność powinna podlegać prawnej ochronie „dlatego i tylko dlatego: że każda jednostka ma indywidualne prawo do wyłącznej kontroli sfery swojej prywatności, która nie dotyczy innych”¹¹.

⁷ A. Westin, *Privacy and Freedom*, New York 1967, s. 8-11.

⁸ A. Sakowicz, *Prawnokarne gwarancje prywatności*, Kraków 2006, s. 45.

⁹ L. Kański, *Prawo do prywatności, nienaruszalność mieszkania i tajemnicy korespondencji*, [w:] R. Wieruszewski (red.), *Prawa człowieka. Model prawny*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991, s. 330.

¹⁰ M. Safjan, *Prawo do ochrony życia prywatnego...*, op. cit., s. 128.

¹¹ M. Safjan, *Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań rozwoju ochrony dóbr osobistych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002, z. 1, s. 223-246.

1. Przesłanki dopuszczalności rejestracji przez media rozprawy głównej

Mimo cywilistycznego rodowodu prawa do prywatności konstytucjonalizacja jego ochrony powoduje, że obowiązek poszanowania prawa do prywatności obowiązuje we wszystkich gałęziach prawa, w tym także w prawie karnym procesowym. Niemniej jednak na gruncie procedury karnej, której zasadniczym przedmiotem jest sprawne i rzetelne rozstrzygnięcie konfliktu, jaki powstaje pomiędzy społeczeństwem a sprawcą przestępstwa w wyniku jego popełnienia, ochrona prawa do prywatności zdaje się nie odgrywać pierwszoplanowej roli. Ponadto prawo do prywatności, jak każde z praw jednostki, nie ma charakteru bezwzględnego, gdyż wymogi życia społecznego oraz troska o bezpieczeństwo publiczne sprawiają, że zachodzi potrzeba ograniczenia jego zakresu. Taka właśnie konieczność ograniczenia ma miejsce w czasie rejestracji przebiegu rozprawy głównej przez media, które stanowi jeden z przejawów udziału społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości oraz obowiązywania zasady jawności zewnętrznej w postępowaniu karnym. Za dopuszczalnością rejestracji przebiegu rozprawy przemawia niewątpliwie także konstytucyjna zasada prawa do informacji.

Rejestracja przebiegu rozprawy przez media zdaje się jednak stanowić istotne zagrożenie dla prawa do prywatności uczestników rozprawy głównej, dużo większe niż np. obowiązywanie w procesie zasady jawności postępowania (art. 356 k.p.k.). Szerszy jest bowiem zarówno zakres ingerencji w prawo do prywatności uczestników postępowania (w przypadku audiowizualnej rejestracji rozszerza się między innymi o element wizerunku), jak i grupa podmiotów, których aspekty prywatności mogą zostać ujawnione w razie ich publikacji.

Możliwość rejestracji audiowizualnej przebiegu rozprawy nie jest przy tym dowolna. Ustawodawca jej dopuszczalność uzależnia od spełnienia trzech przesłanek (art. 357 k.p.k.), których kumulatywna realizacja warunkuje dopuszczalność rejestracji audiowizualnej rozprawy przez media. Do przesłanek tych należą: istnienie uzasadnionego interesu społecznego, który w danym stanie faktycznym będzie

przemawiał za wydaniem zgody na rejestrację audiowizualną, brak utrudnień w prowadzeniu rozprawy oraz nienaruszenie przez tę zgodę ważnych interesów uczestników postępowania.

Udzielenie zezwolenia na utrwalenie przebiegu rozprawy jest zawsze prerogatywą sądu, przed którym toczy się postępowania. Rozstrzygnięcie w tym przedmiocie zapada w formie postanowienia, które co prawda jest niezaskarżalne, jednak – jak wskazuje się w doktrynie – może być zmienione lub cofnięte przez sąd w toku postępowania¹². Zezwolenie udzielane może być przede wszystkim z inicjatywy podmiotu, który chce dokonać czynności utrwalenia¹³, oraz wyjątkowo z urzędu, jednak i w tym przypadku niezbędne wydaje się istnienie podmiotu zainteresowanego utrwaleniem przebiegu rozprawy, który – w sposób choćby nieformalny – zgłasza swój zamiar uczestniczenia w tej formie w procesie¹⁴. Ponadto złożenie wniosku o rejestrację audiowizualną uznaje się za niedopuszczalne, w przypadku gdy rozprawa prowadzona jest z wyłączeniem jawności, gdyż audiowizualna rejestracja bez wątplenia stoi w zasadniczej sprzeczności z istotą wyłączenia jawności rozprawy głównej¹⁵.

Sąd przed wydaniem postanowienia w przedmiocie zgody na utrwalenie audiowizualne przebiegu rozprawy powinien wysłuchać stron, w szczególności biorąc pod uwagę stanowisko pokrzywdzonego, by chronić go przed możliwym zjawiskiem wtórnej wiktyimizacji¹⁶. Decyzja sądu nie jest, co prawda, uzależniona od ich stanowiska,

¹² J. Bratoszewski i in. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 2, Warszawa 2004, s. 633.

¹³ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego wraz z komentarzem do ustawy o świadku koronnym*, Kraków 2003, s. 780. W doktrynie wyrażany jest również pogląd, że postanowienie w przedmiocie zezwolenia na utrwalenie obrazu i dźwięku zapada z urzędu. Tak. m.in. P. Hofmański, S. Zabłocki, *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Warszawa 2006, s. 113.

¹⁴ W. Jasiński, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 357 k.p.k.*, [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Beck online Komentarze.

¹⁵ P. Hofmański, E. Sadzik, E. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 2, Warszawa 2012, s. 437.

¹⁶ B. Wójcicka, *Jawność postępowania sądowego w polskim procesie karnym*, Łódź 1989, s. 144.

należy jednak przychylić się do poglądu, że jeśli oskarżony warunkuje złożenie wyjaśnień od braku rejestracji audiowizualnej, to uwzględniając wagę zasady prawdy w procesie, zasadniczo sąd powinien odmówić zgody na rejestrację audiowizualną procesu, choćby w zakresie wyjaśnień oskarżonego¹⁷.

Pierwsza z przesłanek, tj. istnienie uzasadnionego interesu społecznego, który będzie przemawiał za obecnością na sali rozpraw urzędzeń do relacjonowania jej przebiegu, należy rozpatrywać przez pryzmat konstytucyjnej zasady prawa do informacji, przewidzianej w art. 61 ust. 1 ustawy zasadniczej¹⁸, oraz w związku z celami procesu karnego z art. 2 § 1 k.p.k., czyli prewencją generalną i indywidualną¹⁹.

Za uzasadniony interes społeczny w omawianym kontekście uznaje się, co do zasady, każdy rodzaj interesu społecznego, który nie będzie miał obiektywnie negatywnego wpływu na społeczeństwo²⁰. Nie musi to być kwalifikowany, szczególny rodzaj interesu społecznego, dlatego też zezwolenie na utrwalanie przebiegu rozprawy powinno być zasadniczo regułą, jeśli nie jest to społecznie szkodliwe²¹. Okolicznością przemawiającą za dopuszczeniem do audiowizualnego utrwalenia przebiegu rozprawy jest niewątpliwie korzyść płynąca z rozszerzenia zakresu kontroli przez społeczeństwo działań wymiaru sprawiedliwości, a także poszerzenie pola oddziaływania funkcji informacyjnej zasady jawności o szeroką grupę podmiotów śledzących za pośrednictwem mediów przebieg rozpraw sądowych. Przesłanki uzasadnionego interesu społecznego nie można jednak uznać za spełnioną, jeśli utrwalenie rozprawy ma zmierzać jedynie do wywołania sensacji²² czy podyktowane jest chęcią zysku ze strony

¹⁷ L.K. Paprzycki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2013, s. 1063; B. Wójcicka, *Jawność postępowania sądowego...*, op. cit., s. 145.

¹⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.).

¹⁹ W. Jasiński, op. cit.

²⁰ R. Koper, *Jawność rozprawy głównej a ochrona prawa do prywatności w procesie karnym*, Warszawa 2010, s. 348.

²¹ P. Hofmański, S. Zabłocki, *Elementy metodyki pracy sędziego...*, op. cit., s. 131.

²² H. Gajewska-Kraczkowska, *Rola środków masowego przekazu w realizacji zasady jawności rozprawy głównej*, „*Studia Iuridica*” 1985, nr 13, s. 83.

mediów albo ma być wykorzystane do realizacji prywatnych interesów osób wnioskujących o zgodę na utrwalenie audiowizualne przebiegu rozprawy²³.

Dokonując oceny istnienia uzasadnionego interesu społecznego, sąd powinien, opierając się na obiektywnych kryteriach, uwzględnić także, czy ów interes jest na tyle uzasadniony, by przeważać nad przeciwnymi, jednostkowymi interesami uczestników postępowania²⁴. Należy również uwzględnić, czy charakter toczącego się postępowania umożliwia jego rzetelne przedstawienie w mediach, tak by zapobiec wypaczeniu wyniku procesu w oczach opinii społecznej przez stronnicze bądź fragmentaryczne przedstawienie jego przebiegu²⁵.

Ponadto ewentualna odmowa udzielenia zgody na utrwalenie audiowizualne przebiegu rozprawy powinna być rozważna i w sposób odpowiedni uzasadniona, tak by nie stać się w oczach opinii publicznej instrumentem cenzury prewencyjnej²⁶.

Druga z przesłanek, tj. konieczność zapewnienia prawidłowego przebiegu postępowania, została sformułowana w sposób negatywny i uzależnia udzielenie zezwolenia na utrwalanie przebiegu rozprawy od zapewnienia prawidłowego toku postępowania. Przesłanka ta może wpływać na uzależnienie wydania zgody m.in. od zastosowania takiej techniki rejestracji, która nie będzie w sposób znaczący zakłócać przebiegu rozprawy.

Przesłanką stanowiącą podstawę odmowy udzielenia zgody jest negatywny wpływ rejestracji obrazu i dźwięku na swobodę wypowiedzi uczestników postępowania²⁷, która to – zgodnie z regulacją art. 171 § 2 k.p.k. – powinna przejawiać się nieskrępowaniem w czasie składania zeznań bądź wyjaśnień oraz powinna przebiegać w warunkach wolnych od psychologicznych nacisków czy dyskomfortu, jaki

²³ B. Wójcicka, *Postępowanie karne a środki masowego przekazu*, „Acta Universitatis Lodzensis Folia Iuridica” 1985, nr 22, s. 137.

²⁴ R. Koper, *Jawność rozprawy głównej...*, op. cit., s. 350.

²⁵ B. Wójcicka, *Aspekty prawne przekazu audiowizualnego przebiegu rozprawy sądowej*, „Nowe Prawo” 1988, nr 5-6, s. 12.

²⁶ W. Jasiński, op. cit.

²⁷ L.K. Paprzycki, op. cit., s. 1062.

może wywoływać np. obecność kamer na rozprawie²⁸. Ochrona swobody wypowiedzi dotyczy przy tym nie tylko stron postępowania, ale także wszystkich uczestników procesu, czyli również świadków czy biegłych. W związku z powyższym ochrona indywidualnego interesu świadka oraz jego prawa do prywatności w kontekście omawianej przesłanki podlega ochronie tylko wówczas, gdy jego naruszenie jest równoznaczne z naruszeniem prawidłowego toku postępowania.

Szczególnie negatywny wpływ na rozpoznanie sprawy może mieć miejsce, gdy okoliczności będące przedmiotem zeznań czy wyjaśnień mają charakter ściśle prywatny, a wręcz intymny. W tym przypadku niewątpliwie uzasadniona jest odmowa zezwolenia na rejestrację rozprawy ze względu na konieczność zapewnienia prawidłowego toku postępowania. Pośrednio jednak regulacja ta chroni prawo do prywatności podmiotów postępowania, choć zasadniczą i samodzielną podstawą odmowy zgody na rejestrację jest ograniczenie prawa do swobodnej wypowiedzi. Prawo do prywatności nie jest w tym przypadku przesłanką samoistną.

Przyczyną odmowy zezwolenia na rejestrację jest również konieczność zapewnienia na sali rozpraw odpowiedniego stopnia powagi, tak by uniknąć teatralizacji jej przebiegu²⁹.

Ostatnią, jednak najistotniejszą z punktu widzenia tematu niniejszej pracy, jest druga z negatywnych przesłanek, która przewiduje, że o odmowie zezwolenia na utrwalenie przebiegu rozprawy może decydować względ na ważny interes uczestników postępowania. Jak słusznie i jednolicie podkreśla się w doktrynie, przesłanka ta ma na celu przede wszystkim ochronę godności i poszanowanie prawa do prywatności uczestników postępowania oraz ochronę jego innych dóbr osobistych³⁰.

Analizując niniejszą przesłankę, na wstępie należy zauważyć, że jest ona jedyną z przesłanek, która ma na celu ochronę interesu indywidualnego uczestnika postępowania. Ochrona interesu uczestników

²⁸ J. Izydorczyk, *Jawność rozprawy głównej w procesie karnym (art. 357 KPK)*, „Przeгляд Sądowy” 2004, nr 2, s. 94.

²⁹ B. Wójcicka, *Jawność postępowania sądowego...*, op. cit., s. 139.

³⁰ R.A. Stefański, *KPK. Komentarz*, t. 2, Warszawa 2004, s. 633.

postępowania, by stać się podstawą odmowy zezwolenia na rejestrację audiowizualną, musi mieć charakter kwalifikowany – ważny. Ocena dokonywana jest przez pryzmat treści informacji, które miałyby zostać ujawnione. Przedmiotem zeznań, który uzasadnia odmowę, będą okoliczności o charakterze prywatnym, a także inne okoliczności, które mogą mieć negatywny wpływ na ocenę społeczną świadka czy uczestników postępowania³¹. Sąd musi rozważyć, czy w danym przypadku rzeczywście ochrony wymaga obiektywnie ważny interes stron, gdyż jeżeli dolegliwość wyrządzana danej osobie w wyniku naruszenia prawa do prywatności jest niewspółmiernie mała w porównaniu ze społecznymi korzyściami płynącymi ze zgody na rejestrację audiowizualną, pierwszeństwo należy przyznać interesowi społecznemu³².

Przesłanka ochrony ważnego interesu uczestnika postępowania chroni w równym stopniu wszystkie podmioty biorące udział w postępowaniu. Nie ma w tym przypadku interesów ważniejszych i zasługujących na ochronę z pierwszeństwem³³. Dlatego też ważne interesy zarówno świadków, oskarżonego, jak i pokrzywdzonego stanowiąc będą podstawę do odmowy zezwolenia na rejestrację. Zgoda ta nie jest wprost uzależniona od zgody stron, co jednak nie oznacza braku konieczności wysłuchania stanowiska podmiotów postępowania przez sąd, bowiem z zasad, takich jak prawo do obrony czy zasada kontradiktoryjności oraz z dyrektyw rzetelnego procesu można wywieść tę powinność³⁴. Obowiązek konsultowania decyzji obejmuje najczęściej strony postępowania i jest realizowany za pomocą instytucji wysłuchania stron. Niemniej jednak należy przychylić się do stanowiska, że powinien obejmować również świadków³⁵.

³¹ R. Koper, *Jawność rozprawy głównej...*, op. cit., s. 362.

³² H. Grajewska-Kraczkowska, op. cit., s. 85.

³³ Odmienne A. Skowron, który prezentuje tezę, że ustawodawca w pierwszej kolejności chroni interesy stron, zob. A. Skowron, *O możliwości rejestrowania rozprawy decyduje sąd*, „Rzeczpospolita” 9 listopada 2006 r.

³⁴ R. Koper, *Jawność rozprawy głównej...*, op. cit., s. 364.

³⁵ K. Zgrzyzek, *Konflikt interesów publicznego i prywatnego a publiczność rozpraw w procesie karnym*, „Problemy Prawa Karnego” 1991, nr 17, s. 62.

Mimo że, jak już wskazano, zezwolenie na rejestrację dźwięku czy obrazu nie uprawnia mediów do publikacji uzyskanych w ten sposób informacji, to jednak sama zgoda sądu na utrwalanie przebiegu rozprawy sprawia, iż przedstawiciele mediów uzyskują dostęp do informacji o charakterze prywatnym i mogą je rozgłaszać, nie mając przy tym uprawnienia do ich publikacji, co zagraża choćby hipotetycznie prawu do prywatności. Istnieje bowiem ryzyko, szczególnie w przypadku atrakcyjnego materiału, że dziennikarze go opublikują, nie respektując zakazu z prawa prasowego, w sytuacji braku sankcji za jego naruszenie, co jest częstą praktyką współczesnych mediów³⁶.

2. Przedmiot i podmiot oraz zakres ingerencji w prawo do prywatności

Ponieważ wydanie zezwolenia przez sąd na rejestrację audio-wizualną nie uprawnia mediów do publikacji zdobytych w tym trybie informacji, przy analizie przedmiotu i podmiotów, których prawo do prywatności może zostać ograniczone, należy odwołać się do regulacji pozakodeksowych. Zakaz upubliczniania informacji o charakterze prywatnym stron lub innych uczestników postępowania karnego w polskim porządku prawnym nie jest bowiem regulowany odrębnie dla każdej z gałęzi prawa, ale w sposób całościowy przez regulacje prawa prasowego. Dlatego też w odniesieniu do zakresu przedmiotowego i podmiotowego zakresu ingerencji w prawo do prywatności oceny należy dokonać przez pryzmat regulacji prawa prasowego.

Prawo prasowe³⁷ w art. 13 ust. 2 i 3 wprowadza szczególną regulację w zakresie ochrony prywatności uczestników postępowania karnego. Przedmiotem ochrony wynikającej z prawa prasowego w kontekście relacjonowania przebiegu rozprawy głównej przez media są przede wszystkim dwa elementy prawa do prywatności: wizerunek i dane osobowe podmiotu biorącego udział w postępowaniu

³⁶ R. Koper, *Jawność rozprawy głównej...*, op. cit., s. 360.

³⁷ Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (Dz.U. nr 5, poz. 24 ze zm.).

karnym, przy czym stopień ingerencji zależny będzie od charakteru tego udziału³⁸.

Pierwszy z aspektów prawa do prywatności, tj. dane osobowe, nie jest definiowany przez prawo prasowe. Co więcej, definicja z ustawy o ochronie danych osobowych³⁹ nie może mieć w omawianym kontekście wprost zastosowania, w związku z ograniczeniem wynikającym z art. 3a pkt 2 tejże ustawy⁴⁰. Niemniej jednak należy zgodzić się z poglądem zgłaszanym w doktrynie, że można w sposób posiłkowy korzystać z tej definicji, która jest również bliska potocznemu rozumieniu tego terminu, gdyż jako dane osobowe rozumie się wszelkie informacje dotyczące zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osoby fizycznej⁴¹. W słownikowym rozumieniu wśród synonimów tego pojęcia wymienia się personalia, tożsamość⁴², czyli informacje, które pozwalają na identyfikację oraz odróżnienie danej osoby od innych.

Informacjami, które będą miały charakter danych osobowych i mogą podlegać ujawnieniu w toku jawnej rozprawy głównej, będą: imię, nazwisko, data i miejsce urodzenia, zawód oraz miejsce

³⁸ Art. 13 ust. 2 Prawa prasowego: Nie wolno publikować w prasie danych osobowych i wizerunku osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe, jak również danych osobowych i wizerunku świadków, pokrzywdzonych i poszkodowanych, chyba że osoby te wyrażą na to zgodę.

Art. 13 ust. 3 Prawa prasowego: Ograniczenie, o którym mowa w ust. 2, nie narusza przepisów innych ustaw. Właściwy prokurator lub sąd może zezwolić, ze względu na ważny interes społeczny, na ujawnienie danych osobowych i wizerunku osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe.

³⁹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r., poz. 1182 ze zm.).

⁴⁰ Art. 3a pkt 2 ustawy o ochronie danych osobowych: Ustawy, z wyjątkiem przepisów art. 14-19 i art. 36 ust. 1, nie stosuje się również do prasowej działalności dziennikarskiej w rozumieniu ustawy Prawo prasowe oraz do działalności literackiej lub artystycznej, chyba że wolność wyrażania swoich poglądów i rozpowszechniania informacji istotnie narusza prawa i wolności osoby, której dane dotyczą.

⁴¹ Zgodnie z art. 6 ust. 1 ustawy o ochronie danych osobowych za dane osobowe uważa się wszelkie informacje dotyczące zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osoby fizycznej. Tak m.in. B. Kosmus, G. Kuczyński (red.), *Prawo prasowe komentarz do art. 13*, Warszawa 2013.

⁴² Hasło „Dane osobowe”, *Słownik języka polskiego PWN*, <<http://sjp.pwn.pl/szukaj/dane-osobowe.html>> [dostęp: 12.02.2016].

zatrudnienia, bowiem pozwalają na ustalenie tożsamości danej osoby. Ponadto, jak wskazuje się w orzecznictwie, do danych chronionych należą nie tylko informacje o imieniu i nazwisku, dacie i miejscu urodzenia czy miejscu zamieszkania, lecz także inne informacje dotyczące np. stosunków rodzinnych, wykonywanego zawodu czy miejsca pracy, pełnionej funkcji lub zajmowanego stanowiska, które umożliwiają identyfikację osoby w określonym środowisku⁴³. Dlatego też danymi osobowymi w rozumieniu prawa prasowego są wszelkie informacje, których prasowa publikacja może przyczynić się do ujawnienia tożsamości konkretnej osoby⁴⁴. Przy ocenie dopuszczalności publikacji danych dotyczących osoby należy brać również pod uwagę cel ustanowienia zakazu publikacji tych danych, jakim jest niedopuszczenie do zidentyfikowania przez społeczeństwo tożsamości danej jednostki będącej „bohaterem” publikacji prasowej⁴⁵. Należy także zwrócić uwagę, że w niektórych sytuacjach wymienienie samych inicjałów lub imienia i inicjału nazwiska może być niewystarczające do uznania, że zachowany został wymóg ochrony danych osobowych uczestników postępowania, gdy informacje te publikowane zostaną obok informacji o charakterze jednoznacznie wskazującym na tożsamość danej osoby⁴⁶, np. „córka byłego prezydenta”, „aktorka serialu X”, „były mąż piosenkarki YZ” czy „znany dziennikarz stacji Z”. Podobnie należy ocenić opis, w którym podawane są bardzo charakterystyczne cechy wyglądu fizycznego osoby biorącej udział w procesie⁴⁷.

Wizerunek, tj. drugi aspekt prawa do prywatności, będący jednym z dóbr osobistych każdej osoby fizycznej, także podlega ochronie przed publikacją. Jak wskazuje się w doktrynie⁴⁸, art. 13 ust. 2 Prawa

⁴³ Wyrok Sądu Najwyższego (SN) z dnia 6 czerwca 2003 r., sygn. IV CKN 191/01, LEX nr 424237; wyrok SN z dnia 6 grudnia 1990 r., sygn. ICE 575/90, OSP 1991, nr 10, poz. 214.

⁴⁴ R. Koper, *Zakres obowiązywania zakazu publikacji danych osobowych i wizerunku a proces karny*, cz. I, „Palestra” 2005, nr 7-8, s. 52.

⁴⁵ R. Koper, *Jawność rozprawy głównej...*, op. cit., s. 389.

⁴⁶ Wyrok SN z dnia 18 marca 2008 r., sygn. IV CSK 474/07, OSNC 2009, nr 6, poz. 87.

⁴⁷ E. Ferenc-Szydelko, *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 119.

⁴⁸ B. Kosmus, G. Kuczyński (red.), op. cit.

prasowego wprowadza szczególną w stosunku do ogólnych wymogów wynikających z prawa autorskiego regulację dopuszczalności publikacji wizerunku uczestników sądowego etapu postępowania karnego, warunkując m.in. możliwość publikacji od wcześniejszej zgody sądu na publikację wizerunku oskarżonego⁴⁹. Wizerunkiem jest przy tym każde umożliwiające identyfikację konkretnej osoby fizycznej ustalenie podobizny człowieka, bez względu na sposób, w jaki utrwalenie to następuje. Może to być zarówno fotografia, rysunek, szkic czy karykatura, jak i nagranie wideo⁵⁰. Złamanie zakazu z prawa prasowego będzie miało też miejsce, gdy mimo zamazania twarzy techniką pikselowania czy zakrycia oczu czarnym paskiem będzie możliwa identyfikacja danej osoby. Ochrona wizerunku uczestników postępowania nie może mieć bowiem charakteru fasadowego, pozornego, ze względu na konsekwencje, jakie niesie za sobą jego publiczne ujawnienie. Jak słusznie stwierdził Sąd Najwyższy w odniesieniu do wizerunku osoby pokrzywdzonej, „wskazanie w czasopiśmie osoby pozornie zamaskowanej, a w rzeczywistości rozpoznawalnej, może stygmatyzować ją oraz najbliższe jej osoby i powodować ostracyzm w kręgu społecznym, z którym pokrzywdzony wiąże swoje życie, aktywność społeczną oraz zawodową”⁵¹.

Podmiotami, których prawo do prywatności jest chronione przez prawo prasowe, są zarówno ci, przeciwko którym toczy się postępowanie, jak i świadkowie, a także pokrzywdzeni, bez względu na formę ich udziału w procesie. Ponadto należy podkreślić, że ochronie w równym stopniu podlegają osoby publiczne, jak „prywatne”, w związku

⁴⁹ Art. 81 Ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. nr 24, poz. 83 ze zm.) stanowi, że: 1. Rozpowszechnianie wizerunku wymaga zezwolenia osoby na nim przedstawionej. W braku wyraźnego zastrzeżenia zezwolenie nie jest wymagane, jeżeli osoba ta otrzymała umówioną zapłatę za pozowanie. 2. Zezwolenia nie wymaga rozpowszechnianie wizerunku:

1) osoby powszechnie znanej, jeżeli wizerunek wykonano w związku z pełnieniem przez nią funkcji publicznych, w szczególności politycznych, społecznych, zawodowych;
2) osoby stanowiącej jedynie szczegół całości takiej jak zgromadzenie, krajobraz, publiczna impreza.

⁵⁰ J. Barta, R. Markiewicz, *Wokół prawa do wizerunku*, „ZNUJ” 2002, nr 80, s. 533.

⁵¹ Wyrok SN z dnia 24 stycznia 2008 r., sygn. I CSK 319/07, „MoP” 2008, nr 4, s. 172.

z czym również dla publikacji ich danych osobowych lub wizerunku konieczne jest uzyskanie odpowiedniej zgody sądu⁵². Przepis art. 13 ust. 2 nie zawiera bowiem żadnego wyłączenia czy ograniczenia dotyczącego osób publicznych, a formułowanie takich ograniczeń stało by w sprzeczności z konstytucyjną zasadą równości wobec prawa⁵³.

Należy jednak zgodzić się z tezą, że często ochrona ta, szczególnie w odniesieniu do osób publicznych, ma w praktyce charakter fikcyjny, gdyż pomimo zakazu ujawniania danych osobowych i wizerunku powszechnie wiadoma staje się zarówno osoba oskarżonego, jak i pokrzywdzonego⁵⁴. Dzieje się tak ze względu na sposób formułowania przekazów medialnych, które zachowują jedynie pozory ochrony, umożliwiając zainteresowanym poznanie tożsamości tychże osób.

Do grupy podmiotów, których nie obejmuje ochrona wynikająca z prawa prasowego, należą podmioty biorące udział w postępowaniu w związku z pełnioną działalnością zawodową, m.in. sędzia, oskarżyciel publiczny, ławnicy, obrońcy, pełnomocnicy, prokuratorzy czy biegli⁵⁵. Na marginesie należy również zwrócić uwagę, że art. 13 ust. 2 dotyczy ochrony tylko osób fizycznych, zatem poza zakresem ochrony znajdują się osoby prawne czy jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej będące pokrzywdzonymi w procesie. Jak słusznie wskazuje się w doktrynie, za taką interpretacją przemawia szczególnie charakter regulacji art. 13 ust. 2 Prawa prasowego oraz jego przedmiot – wizerunek i dane osobowe, które co do zasady nie stanowią atrybutów osoby prawnej⁵⁶. Dlatego też nieuzasadnione jest rozszerzanie obowiązku ochrony na inne podmioty niż osoby fizyczne⁵⁷.

Zakres czasowy obowiązywania zakazu wynikającego z prawa prasowego obejmuje cały tok postępowania, a więc okres od momentu

⁵² Wyrok SN z dnia 28 stycznia 2009 r., sygn. IV CSK 346/08, OSNC 2010, nr A, poz. 8.

⁵³ J. Sobczak, *Prawo prasowe, Komentarz*, Warszawa 2008, s. 520.

⁵⁴ D. Morgała, *Ujawnienie danych osobowych i wizerunku sprawcy przestępstwa*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 3 s. 81.

⁵⁵ R. Koper, *Zakres obowiązywania zakazu publikacji...*, op. cit., s. 57.

⁵⁶ B. Kosmus, G. Kuczyński (red.), op. cit.

⁵⁷ J. Barta i in., *Media a dobra osobiste*, Warszawa 2009, s. 256.

jego wszczęcia do momentu zakończenia, przy czym obowiązuje on również w postępowaniu kasacyjnym oraz w razie wznowienia postępowania, a także w toku postępowania w przedmiocie wydania kary łącznej czy ułaskawienia⁵⁸.

Zakaz określony w art. 13 ust. 2 Prawa prasowego ma charakter względny w odniesieniu do osób, przeciwko którym toczy się postępowanie karne, ale kompetencje do jego uchylenia na etapie postępowania sądowego ma jedynie sąd prowadzący konkretne postępowanie⁵⁹. W związku z powyższym nawet zgoda oskarżonego, a także jego przyznanie się do winy nie będzie powodować uchylenia tego zakazu⁶⁰.

Udzielenie zgody nie może mieć również charakteru domniemanego, musi w sposób jednoznaczny wynikać z treści orzeczenia⁶¹. Następuje ono w formie postanowienia, na które przysługuje zażalenie zarówno w przypadku odmowy, jak i udzielenia zgody na upublicznienie informacji o charakterze prywatnym. W treści postanowienia sąd powinien precyzyjnie określić jej zakres. Może bowiem dotyczyć tylko wizerunku albo danych osobowych lub obu tych elementów łącznie.

Jak wskazuje się w doktrynie, do momentu uprawomocnienia się postanowienia w przedmiocie zgody dziennikarze nie mogą publikować wizerunku czy danych osobowych oskarżonego⁶². Natomiast prawomocna zgoda na publikację jest skuteczna w stosunku do wszystkich dziennikarzy, a nie tylko podmiotu, który o nią wnioskował⁶³.

Jedyną przesłanką udzielenia zgody przez sąd na publikację jest ważny interes społeczny, którego przykładem może być m.in. zapobieżenie popełnieniu przez sprawcę innego przestępstwa czy

⁵⁸ B. Kosmus, G. Kuczyński (red.), op. cit.; odmiennie E. Nowińska, M. du Vall, według których zakaz ten obowiązuje tylko do momentu wydania wyroku przez sąd I instancji, zob. E. Nowińska, M. du Vall, *Komentarz do ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, Warszawa 2001, s. 290.

⁵⁹ B. Kosmus, G. Kuczyński (red.), op. cit.

⁶⁰ J. Sobczak, op. cit., s. 520.

⁶¹ Wyrok SN z dnia 19 stycznia 2009 r., sygn. IV CSK 232/09, OSNC-ZD 2010, nr 3, poz. 76.

⁶² B. Kosmus, G. Kuczyński (red.), op. cit.

⁶³ J. Sobczak, op. cit., s. 524.

potrzeba ujawnienia osoby pokrzywdzonego, która nie jest znana organom prowadzącym postępowanie⁶⁴. Wątpliwe jest przy tym, by wystarczającym powodem na wydanie zgody przez sąd był sam fakt zainteresowania opinii publicznej osobą sprawcy bądź toczącym się postępowaniem karnym, w szczególności gdy przestępstwo będzie pozostawało w ścisłym związku z życiem prywatnym oskarżonego. W tym przypadku pierwszeństwo należy przyznać prawu do prywatności oskarżonego, które przeważać będzie nad prawem do informacji opinii społecznej. Niemniej jednak kategorycznie nie można wykluczyć żadnego rodzajowo wyróżnionego przestępstwa jako przesłanki do nieudzielenia zgody na publikację, gdyż ocena sądu powinna za każdym razem być dokonywana na podstawie konkretnego stanu faktycznego, przy uwzględnieniu wagi negatywnych konsekwencji dla oskarżonego oraz jej skutków, a także ewentualnych korzyści płynących z upublicznienia danych osobowych lub wizerunku oskarżonego.

W przeciwieństwie do oskarżonego w odniesieniu do publikacji danych osobowych i wizerunku świadka czy pokrzywdzonego jej dopuszczalność uzależniona jest od zgody podmiotu, którego dane osobowe bądź wizerunek mają być przedmiotem publikacji. Zgody, o charakterze niejako zastępczym, nie może w odniesieniu do tych podmiotów wydać sąd ani prokurator.

Podsumowanie

Przy ocenie efektywności obowiązywania zakazu publikacji wizerunku i danych osobowych przede wszystkim należy zwrócić uwagę na brak bezpośredniej sankcji za jego złamanie wynikającej z prawa karnego. Pomocniczo oraz przy spełnieniu szczególnych przesłanek wynikających z prawa karnego materialnego można przyjąć, że w niektórych stanach faktycznych publikacja danych osobowych lub wizerunku może wyczerpywać znamiona czynów zabronionych takich jak zniesławienie (art. 212 § 2 k.k.) czy przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości (art. 241 k.k.). Niemniej jednak są to przypadki

⁶⁴ R. Koper, *Jawność rozprawy głównej...*, op. cit., s. 399.

odosobnione, dlatego też w polskim systemie prawnym główną drogą ochrony praw jednostek, które zostały naruszone przez złamanie zakazu publikacji, są powództwa cywilne o naruszenie dóbr osobistych⁶⁵.

Należy podkreślić, że brak sankcji za złamanie zakazu publikacji danych osobowych czy wizerunku stanowi niewątpliwie główną przyczynę naruszania tego przepisu czy jego „omijania” przez media. Taki stan rzeczy pozbawia regulację z prawa prasowego atrybutu efektywności, stwarzając przez to zagrożenie dla ochrony konstytucyjnego prawa do prywatności jednostek. O ile bowiem za dopuszczalną należy uznać samą rejestrację audiowizualną przebiegu rozprawy głównej przez media, która to dokonywana jest po uprzednim spełnieniu ustawowych wymogów, o tyle publikacja danych osobowych i wizerunku uczestników procesu wbrew lub z ominięciem zakazów wynikających z prawa prasowego stanowi niedopuszczalną w demokratycznym państwie prawa ingerencję w prywatność jednostki, co bezwarunkowo powinno spotkać się z sankcją.

Protection of the right to privacy and the coverage of the court main hearing in the Polish criminal proceedings

Summary

The subject of this thesis focuses on an issue of privacy protection in the light of the coverage of the court main hearing by the media in the Polish criminal proceedings. The article examines both the conditions permitting the

⁶⁵ Art. 24 § 1 Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. nr 16, poz. 93 ze zm.), będący podstawą tego rodzaju powództw, stanowi, że „[t]en, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny”.

coverage of the trial, the subject of interference and the entities whose right to privacy may be violated in the course of the trial coverage by the media during criminal proceedings. Since the right to the privacy is currently protected not only by provisions of the civil law but also by the constitutional law, the obligation to observe and respect it also burdens the authorities conducting criminal proceedings. The research concludes that it is possible to reconcile seemingly conflicting objectives of the criminal proceedings, at the same time respecting the right to privacy. It is so because the sphere of one's privacy is also protected in the criminal proceedings. The effective protection of the right to privacy is threatened with the lack of sanctions for breaching the ban on publication of personal details or image, which is not stipulated in the criminal law or the press law.